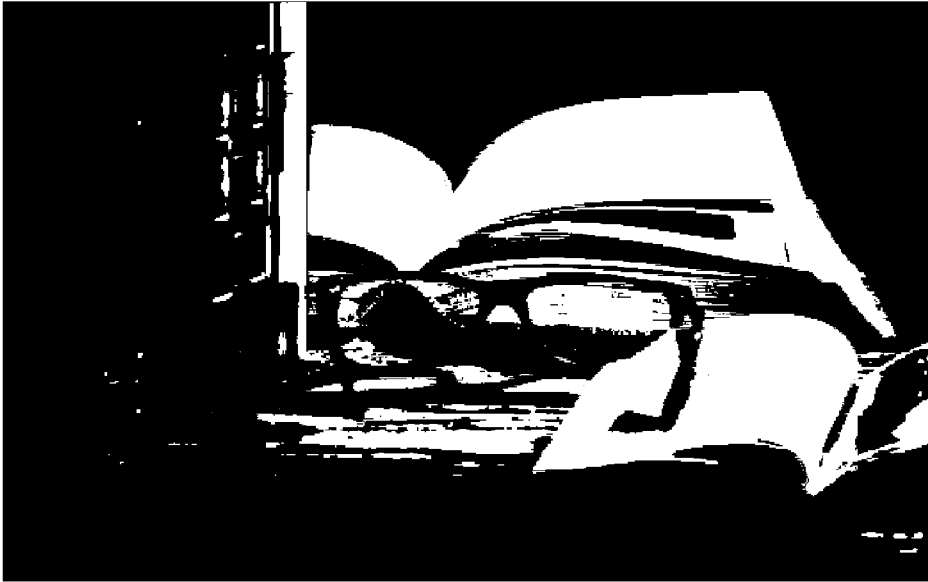

Δέκα μικρές στιγμές

τοῦ ΓΙΩΡΓΙΟΥ ΑΡΑΓΗ

Τυχαίνει κάποτε, διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό ἔργο, συχνά ποιητικό, νά πέφτουμε πάνω σ' ἕνα σημεῖο πού μᾶς κόβει τή φόρα. Ἕνα σημεῖο πού μᾶς αἰφνιδιάζει ἔτσι πού νά μοιάζει σάν ἕνα ἐσωτερικό σκούντημα, ἄλλοτε σιγανό κι ἄλλοτε ὄχι τόσο σιγανό. Κι ὄχι σπάνια νά μᾶς κάνει ἄνω κάτω καί κάποτε νά βλέπουμε τόν οὐρανό σφοντύλι. Γιατί αὐτό; Ἴσως γιατί πρόκειται γιά κάτι τό διαφορετικό, κάτι τό ἄγνωστο, τό ἀσυνήθιστο, τό ἀπρόσμενο, τό ξένο. Ἴσως ἀκόμα περισσότερο, ἀκόμα παραπέρα, ἕνα σκαλί ψηλότερο, ἕνα σκαλί παραπάνω ἀπό τό δικό μας ἐπίπεδο. Ἐπίπεδο αὐτογνωστικό πού ἔρχεται στήν ἐπιφάνεια τήν ὥρα τῆς ἀνάγνωσης, ἀλλά καί ἔκτοτε. Μιά στιγμή πάντως ὄντολογικοῦ γίγνεσθαι, κορυφαία γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ καθένα μας. Χωρίς ὠστόσο νά ἔχουμε τή δυνατότητα νά τήν προκαλέσουμε θεληματικά. Χωρίς νά εἴμαστε κόν ὑποψιασμένοι γιά κάποιον ἐνδεχόμενο ἐρχομό της. Μιά καί ἡ πραγμάτωσή της δέν ἔχει τίποτα τό προειδοποιητικό καί τό θορυβώδες. Μᾶλλον εἶναι ἀλαφροπερπάτητη καί προκαλεῖ ἐκστατική ἔνταση, κατά τρόπο πού θά λέγαμε πώς τήν πραγματώνουμε μέσ στή σιγή μέ κομμένη τήν ἀνάσα ἢ κάπως ἔτσι. Εἶναι, νομίζω, ἀχώριστο, κατά τήν ἐκάστοτε ἀναγνωστική πραγμάτωση μιᾶς τέτοιας στιγμῆς, τό αἶσθημα τῆς ἐκστασης. Ὅτι δηλαδή γιά λίγο νιώθουμε χαμένοι, ἔξω ἀπό τά νερά μας. Ἐξω ἀπό τό συνηθισμένο περιβάλλον καί ἀπό τόν ἑαυτό μας. Ἄν κάποιος παράγοντας τήν εὐνοεῖ αὐτός, καθώς πιστεύω, εἶναι ἡ ἔφεση πρός τήν ἐλευθερία. Τό νά μένει κανεῖς ἀνοιχτός στά ἐνδεχόμενα τῆς

ἀναγνωστικής περιπέτειας, προπάντων τῆς χωρίς ὄρους περιπέτειας, χωρίς σταθερές ἀντιλήψεις, χωρίς ἔμμονες ιδέες, χωρίς ἰσχυρισμούς. Νά μήν ἀποκλείουμε τίποτα, οὔτε νά προϋποθέτουμε τίποτα.

Ἄπό τ' ἄλλο μέρος φαίνεται πῶς δέν εἶναι κάτι περαστικό, κάτι πού τό δοκιμάζεις κι ἔπειτα τό ξεχνᾶς, ὅπως λ.χ. τά ὀρεκτικά, τά γλυκά, τά «ώραῖα» τῆς καθημερινότητος. Μᾶλλον τό ἀντίθετο, φαίνεται νά ἔχει διαρκή παρουσία, ὡς συνοδό στοιχείο ἢ, καλύτερα, ὡς συστατικό τῆς ἐσωτερικῆς μας ζωῆς. Πῶς πραγματώνεται αὐτός ὁ ὄντολογικός μεταβολισμός δέν ξέρω, ὁμως νιώθεται καί μάλιστα πολύ ἔντονα, σάν ἕνα κάποιο σκούντημα, σάν ἕνα ὑποστασιακό καμπανάκι. Τό σίγουρο εἶναι πῶς ἡ σχετική ἀντίδραση δέν ἀποτελεῖ πλεονέκτημα λίγων ἀτόμων. Δυνητικά ὅλοι ἔχουν τή δυνατότητα νά τή βιώσουν, ἀρκεῖ νά εἶναι διαθέσιμοι, ἀνοιχτοί σέ κάθε ἐνδεχόμενο. Ἡ ὑπαρξη τέτοιων «ξαφνιασμάτων», γιά τά ὁποῖα μιῶ, σημαίνει πῶς κάποιοι πού ἔχουν προσηγηθεῖ (χρονικά καί οὐσιαστικά) μᾶς δείχνουν, ἢ μᾶς ὑποδείχνουν, τόν δρόμο ἀπό τόν ὁποῖο πέρασαν. Καί κατά ἕναν τρόπο μᾶς καλοῦν νά περπατήσουμε πάνω στά χνάρια τους. Ὑποθέτω πῶς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά «ξαφνιασμάτα» δέν εἶναι πολύ σπάνια, ἀρκετοί θά εἶναι αὐτοί πού τά ἔχουν αἰσθανθεῖ, ἴσως καί πολλοί. Σέ μέγιστο ὡστόσο ποσοστό αὐτά τά ἐσωτερικά περιστατικά παραμένουν χωρίς ἐξηγήσεις. Δέγονται σάν χρησιμοί ἢ περίπου καί μένουν στήν προαίρεση τοῦ καθένα. Κι εἶναι ἀλήθεια πῶς μπορεῖ νά τά βιώνει κανεῖς, ἀλλά καθόλου εὐκόλο νά τά ἐξηγήσει, νά τά πραγματευτεῖ. Χωρίς νά σημαίνει τοῦτο πῶς γιά κάποιο λόγο δέν εἶναι θεμιτός ὁ δημόσιος σχολιασμός τους. Κάθε ἄλλο, μιά καί ἔμμεσα τουλάχιστο ἐπισημαίνονται καί ἐπανέρχονται συχνά στόν δημόσιο κριτικό λόγο, μέ ἐπαναληπτικό τρόπο. Ἐνῶ ἀναφέρονται δηλαδή, δέν παρουσιάζονται ἀναλυτικά. Ἡ φράση π.χ. τοῦ Ἰ. Πολυλά ὅτι ὁ Σολωμός ἔτεινε ἀδιάκοπα «νά σβήνη τήν προσωπικότητά του μέσα εἰς τήν ἀπόλυτη ἀλήθεια», μνημονεύτηκε ἀπό τόν Κ. Παλαμά, τόν Γ. Ἀποστολάκη, τόν Γ. Σεφέρη, τόν Ὁ. Ἐλύτη καί τόν Τ. Σινόπουλο, χωρίς ἀναλυτική πραγματεύση.^[1] Ἡ φράση, μ' ἄλλα λόγια, τοῦ Ἰ. Πολυλά, ἂν καί πειστική, κρύβει ἕνα βᾶθος πού δέν ἀναλύεται. Ἐπιδοκιμάστηκε ἔντονα, ἀλλά χωρίς νά σχολιαστεῖ εἰδικότερα.

*

Παρακάτω θά ἀναφερθῶ, ἀπέξω ἀπέξω βέβαια, σέ ὀρισμένα τέτοια ὀριακά δείγματα μέ σκοπό νά πάρουμε μιά πιό ἐμπράγματη ιδέα γι' αὐτές τίς ἐπιδόσεις.

Ἀρχῆς γενομένης ἀπό τόν Ὅμηρο. Τῆ φράση «Εἷς οἰωνός ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» τήν ἤξερα ἀπό μικρός, γιάτί λεγόταν στό σπῖτι μας. Τό νόημα ἦταν ἀπλό: νά ἀγαπάμε καί νά προστατεύουμε τήν πατρίδα ἀπό τούς ἐχθρούς της. Ὅταν, ἀργότερα, διάβασα σέ μετάφραση τήν ἴδια φράση μέσα στήν Ἰλιάδα,^[2] ἡ σημασία της ἄλλαξε. Τήν ὥρα πού οἱ Τρῶες εἶχαν πρόθεση νά ἐπιτεθοῦν στούς Ἀχαιοῦς, νά γκρεμίσουν τό τεῖχος τους καί νά κάψουν τά καράβια τους, ὁ Πολυδάμας σιμώνει τόν Ἔκτορα καί τοῦ λέει πῶς καλύτερα νά μήν γίνεῖ αὐτή ἡ ἀπόπειρα, γιάτί οἱ οἰωνοί δέν εἶναι καλοί. Ὁ Ἔκτορας τόν ἀποπαίρνει λέγοντάς του νά ξεχάσει αὐτά πού λέει καί νά ἐτοιμαστεῖ γιά τή μάχη, ἀλλιῶς θά ἔχει νά κάνει μαζί του. Καί τότε, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, τοῦ ἀπευθύνει τή γνωστή φράση. Πῶς ὁμως; Ἡ ὥρα εἶναι φορτισμένη ἀπό τό πολεμικό πάθος τοῦ Ἔκτορα, ἔτσι πού τά λόγια τοῦ Πολυδάμα νά τοῦ ἀνεβάζουν τό αἷμα στό κεφάλι. Τόσο πού νά φτάσει νά παραφερθεῖ, χωρίς νά λογαριάσει τούς οἰωνούς καί τή λογική. Ἡ φράση τοῦ βγήκε μέσα ἀπό τά μύχια τοῦ ἐγώ του. Πάνω καί πέρα ἀπό τά κοινά δεδομένα. Εἶναι φράση πρωτοειπωμένη, σχεδόν χρησμική, πού χαράζει νέα ὀρια στό ἀνθρώπινο αὐτεξούσιο. Μιά στιγμή χειραφέτησης ἀπό πίστες, σχήματα, δοξασίες, ιδέες, πρὸς χάρη τῆς προσωπικότητος. Μέσα ἀπό αὐτή εἶδαν οἱ Τρῶες τόν Ἔκτορα στά μέτρα του.

Δάντης 1300-1321.

Nessum maggior dolore (Δέν υπάρχει μεγαλύτερος πόνος).

Όλοκληρη ή φράση είναι: «Δέν υπάρχει μεγαλύτερος πόνος από τό νά θυμᾶσαι εύτυχισμένες μέρες μέσα στή δυστυχία.»[3] Ἡ Φραντζέσκα ντά Ρίμινι, καταδικασμένη ὡς ἀκόλαστη τῆς σάρκας, βρῖσκεται στήν κόλαση. Καί φυσικά ὑποφέρει, καθὼς τήν πάει καί τή φέρνει μιά ἀτέλειωτη δίνη ἄνεμου. Καί ὑποφέρει περισσότερο γιατί ἔχει μνήμη καί θυμᾶται τό παρελθόν της. Αυτό είναι κατανοητό. Ὅ,τι δέν είναι θέμα νόησης εἶναι αὐτό πού ζεῖ ἡ Φραντζέσκα τή στιγμή πού μιλάει στόν Δάντη. Πῶς; Μέ τί ψυχῆ, μέ τί καρδιά, μέ τί θύελλα εἰκόνων, παραστάσεων καί αἰσθημάτων λέει τά λίγα λόγια της.

Βιτσέντζος Κορνάρος 1590-1610.

*Μά ὅλα γιά μένα σφάλασι, καί πᾶσιν ἄνω κάτω,
γιά μέ ξαναγεννήθηκεν ἡ φύση τῶν πραιμάτων.*[4]

Ἀπό ἀπάντηση τῆς Ἀρετούσας στή Νένα της. Ὁλοκληρη τήν ἀπάντηση τήν ἀντέγραψε ὁ Γ. Σεφέρης στήν κριτική του γιά τόν Ἐρωτόκριτο, χωρίς νά σχολιάσει τό δίστιχο. Πολύ σωστά, τό δίστιχο δέν σχολιάζεται. Δείχνει ὁμως τό μέτρο τῆς ποιητικῆς ὀξύνοιας πού χαρακτηρίζει τόν ποιητή Β. Κορνάρο. Πρόκειται βέβαια γιά τό στάδιο τῆς μεταμόρφωσης, τό πέρασμα ἀπό μιά ὑποστασιακή βαθμίδα σέ μιά ποιητικότερη. Αὐτό πού προσπαθοῦσε νά ἐξηγήσει ὁ Ρ. Μ. Ρίλκε, στά *Γράμματα σ' ἕνα νέο ποιητή*, στόν νεαρό Φ. Κάππους.[5] Τό συναυτοῦμε ὡς γεγονός σέ πολλούς λογοτέχνες καί εἶναι ἀπό τίς καλύτερες στιγμές τους. Σέ ὅλα σχεδόν τά μυθιστορήματα τῆς ἐφηβείας διαπιστώνουμε τέτοιες πραγματώσεις. Ὅχι τόσο λιτά καί καθαρά ὅσο στό δίστιχο τοῦ Ἐρωτόκριτου.

Κάρολος Μπωντλαίρ 1857(;). Τό ποίημα «Στόν ἀναγνώστη» τελειώνει μέ τήν ἀκόλουθη δέκατη στροφή.

*Εἶναι ἡ Ἄνιά! – Μᾶθελο στό μάτι δάκρυ ἀνέμου,
ὄπιο καπνίζει καί θεωρεῖ κρεμάλες στούς ἀέρες.
Τό ξέρεις, ἀναγνώστη μου ἐσύ, τοῦτο τ' ἄβρο τό τέρας
– ὑποκριτή ἀναγνώστη μου, – ὁμοιέ μου, – ἀδερφέ μου!*[6]

Γιατί νά μᾶς ξαφνιαζοῦν οἱ δυό τελευταῖοι στίχοι; Τί μᾶς λένε πού δέν τό ξέραμε; Ἡ σχέση λογοτέχνη ἀναγνώστη εἶχε μελετηθεῖ ἤδη πολλαπλά. Ὅμως κανένας δέν πῆγε τόσο μακριά ὥστε νά χαρακτηρίσει τόν ἀναγνώστη ἐξίσου πονηρό, ὑποκριτικό, καί ἀδελφικά ὁμοιο μέ τόν ποιητή. Ἄρα κανένα λογοτεχνικό τέχνασμα δέν εἶναι ἄγνωστο στόν ἀναγνώστη. Σά νά λέμε τέρας τά ψέματα. Θέλεις νά σέ ἐμπιστευταί ὁ ἀναγνώστης, ξέχασε τά προσχήματα καί μείνε ἀπέναντί του γυμνός καί ἀπόλυτα εἰλικρινής. Ἄλλιῶς μή γράφεις γιά νά διαβαστεῖς. Ὁ ἀναγνώστης θά σέ ξεγυμνώσει ἀπό τά τερτίπια σου. Νομίζω πῶς αὐτό πού ξαφνιαζει στό συγκεκριμένο δίστιχο εἶναι ἡ ρηζικέλευθη – μέ τρεῖς λέξεις – ἀποκάλυψη τῆς σχέσης λογοτέχνη-ἀναγνώστη. Ἡ ἀκαριαία ἔλλαμψη τοῦ ποιητή, πού, μέ μιά φράση ἐκ βαθέων, φώτισε τό ὑπέδαφος αὐτῆς τῆς σχέσης. Χρόνια καί χρόνια ἡ φιλοσοφία, ἡ κριτική καί ἡ φιλολογία ἀλλεῦαν τό θέμα μένοντες στά μισά τοῦ δρόμου. Ἐπρεπε νά ἐρθεῖ ὁ ποιητής μέ τήν ὀξύτατη ἐνόρασή του νά μᾶς ἀποκαλύψει τό κρίσιμο, τό ἀποφασιστικό σημεῖο αὐτοῦ τοῦ κόμπου.

Διονύσιος Σολωμός 1847.

*Πρίν πάψ' ἡ μεγαλόψυχη πνοή χαρά γεμίζει·
Ἄστραψε φῶς κι ἐγνώρισεν ὁ νιός τόν ἑαυτό του·
Οἱ κόσμοι γύρου ν' ἄνοιγαν κορόνες νά τοῦ ριζοῦν,*[7]

Ὁ λόγος γιά τόν δεύτερο στίχο, πού μοιάζει μέ χρησμό, ἀλλά δέν εἶναι χρησμικῆς τάξης. Ἀφορᾶ τήν ὄντολογική ἀναγέννηση ἐνός νέου ἀνθρώπου μέσα στήν ὁμορφιά τῆς φύσης. Πῶς ἀκριβῶς; Θά ἤθελα πολύ νά τό πῶ, ἀλλά δέν ξέρω τόν τρόπο. Ὅμως ὅσον ἀφορᾶ τήν πειστικότητα τοῦ στίχου δέν ἔχω τήν παραμικρή ἀμφιβολία. Γιατί κάθε φορά ἀνταποκρίνεται θετικά ὁ πάντα αἰφνιδιασμένος ἑαυτός μου. Ἡ γέννηση τῆς ὑποστασιακῆς ταυτότητας πού συμβαίνει σέ κάποια φάση τῆς ζωῆς μας εἶναι ὀριακό γεγονός. Ὑποθέτω πῶς ὁ ποιητής δίνει αὐτή τήν ἐμπειρία, ὅσο βαθιά τήν ἔζησε κι ὁ ἴδιος μέσα του. Ἐμπειρία οὐσιαστικά ἀνέκφραστη ἀλλιῶς. Κι ἔτσι περιορίστηκε νά μᾶς χαρίσει αὐτό τό ἐσώψυχο ἄστραμμα μέ λίγες λέξεις.

Ξενόπουλος 1903.

Καί τό ποιηματάκι, τό μικροσκοπικόν, ἀπλώνει, ἀπλώνει, ξετυλίγεται, ξεχειλίζει καί σοῦ γεμίζει τήν ψυχήν.[8]

Γι' αὐτή τή φράση ἔχω γράψει τά ἀκόλουθα: «Ἡ παραμονή στή μνήμη ενός λογοτεχνικοῦ ἔργου, ἔτσι πού νά μένει ἐνεργό καί νά κερδίζει ἔδαφος μέ τόν χρόνο, εἶναι ἀπό τίς πιό οὐσιώδεις διακρίσεις πού ἔχουν γίνει στή νεοελληνική κριτική. Καί εἶναι ἀσφαλτοκριτήριο γιά τήν ἀξιολογική ἐκτίμηση ενός ἔργου. Ἀρκεῖ νά σκεφτεῖ κανεῖς πόσα εἶναι τά ἔργα πού ἀπαρτίζουν τή νοερή, τήν προσωπική, βιβλιοθήκη τοῦ καθένα μας καί πόσα ἀπό αὐτά ἀνταποκρίνονται στό κριτήριο πού διέγνωσε ὁ Ξενόπουλος.»[9]

Κ. Π. Καβάφης 1911.

Σάν ἔτοιμος ἀπό καιρό...[10]

Ἡ φράση ἀπό τό ποίημα «Ἀπολείπειν ὁ θεός Ἀντώνιον». Τί νά εἶχε ὑπόψη του ὁ Κ.Π. Καβάφης, ὅταν τήν ἔγραφε; Ἦταν τριανταοχτώ χρόνων. Ἦταν ἔτοιμος γιά ὅλα ἀπό τότε; Ὅπως δέν ἔγραψε ὀρθόδοξα, σύμφωνα μέ τίς γνωστικές καί συναισθηματικές παραδοχές τῆς ἐποχῆς. Ἀντίθετα, μίλησε ἀπό τήν πίσω μεριά τῶν πραγμάτων, ἀπό τήν ἀνάποδη, τήν ἀνατρεπτική. Γιά νά γράψει αὐτή τή φράση ἔκανε, φανταζομαι, μέσα του πολύ δρόμο. Ἦταν πολίτης ἤδη μέσα «εἰς τῶν ἰδεῶν τήν πόλι», ἀλλά ὄχι μόνο. Εἶχε ἀφήσει πίσω του τῆς Ἀλεξάνδρειας τά σοῦρτα φέρτα, εἶχε ξαγρυπνήσει ἴσως πάνω σ' αὐτή τή φράση κάμποσες νύχτες, εἶχε πιθανόν ξεπεράσει ἀρκετά προσωπικά του στάδια. Δέν πιστεύω πώς ἦταν ὁ ἴδιος πρὶν καί μετὰ ἀπό αὐτή τή φράση. Κατά κάτι τί δέν μπορεῖ παρά νά ἦταν ἕκτοτε διαφορετικός. Πῶς ὅμως; Αὐτό δέν μάς τό εἶπε. Μᾶς ἄφησε νά τό βροῦμε ὁ καθένας μας γιά τόν ἑαυτό του.

Καρυωτάκης 1928.

Κι ἂν ποτέ στά νύχια μας ἀνασηκωθοῦμε,
τίς βίβλες τοῦ *Posilipo* θά ἰδοῦμε,
Κύριε, Κύριε, καί τό τερραῖν τοῦ Παραδείσου
ὅπου θά παίζουν *cricket* οἱ ὀπαδοί σου.[11]

Γιά τό τετράστιχο αὐτό ἔχω γράψει, πρὶν ἀπό πολλά χρόνια, ἕνα μικρό κείμενο ἀπό τό ὁποῖο ἀντιγράφω τό ἀρχικό μέρος.

«Δέ θυμᾶμαι πότε πρωτοδιάβασα τό συγκεκριμένο ποίημα τοῦ Καρυωτάκη, σίγουρα πρὶν ἀπό εἴκοσι χρόνια. Πάντως ἀπό ἀρκετά χρόνια, ὅταν τό διαβάζω, αἰσθάνομαι αἰφνιδιασμένος ἀπό τό τελευταῖο του τετράστιχο. Δέ νομίζω ὅτι μπορῶ νά περιγράψω μέ ἀκρίβεια τί μοῦ συμβαίνει. Πρόκειται γιά μιὰ στιγμιαία ἀντίδραση πού μόνο ὑστερόχρονα ἔχω, ὡς ἕνα βαθμό, τή δυνατότητα, ἀφοῦ τήν ἀνακαλέσω, νά πάρω θέση θεατῆ ἀπέναντί της. Ἀλλά καί καί πάλι εἶναι πολύ δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο, νά ἀναλυθεῖ ὥστε νά δοθεῖ μέ σαφήνεια ἡ ὑφή της. Ἄς δοκιμάσω ὅσο γίνεται.

Διαβάζοντας ἀκόμα μιὰ φορά τό ποίημα, γνωρίζω ἤδη τό περιεχόμενό του. Γνωρίζω ἐπιπλέον τίς ἀντιδράσεις πού μοῦ προκαλεῖ. Ὅταν λοιπόν φτάνω στό τελευταῖο του τετράστιχο, ἔχω ὑπόψη μου ὅ,τι ξεχωριστό ἐκφράζει. Ἀλλά τά πράγματα δέν δικαιώνουν τή λογική συνέχεια πού θά περίμενε κανεῖς, γιατί δέν εἶναι, τόσο ἡ αἰσθησιμότης μιᾶς ἐπανάληψης πού ἐπικρατεῖ, ὅσο ἡ αἰσθησιμότης τοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Κάτι σάν μιὰ μικρή δόση ἐνέργειας, πού ἐκλύεται ἀπό τούς στίχους, μέ βρίσκει

ἀπροετοίμαστο καί μέ ξαφνιάζει. Είναι σάν ένα μικρό χτύπημα μέσα μου πού πάει νά μέ κάνει νά χάσω τήν ἰσορροπία μου. Ὅ,τι ἤξερα γι' αὐτούς τούς στίχους ἐκλείπει στιγμιαία καί σχηματίζεται ἀπό τήν ἀρχή σάν νά τούς διάβαζα τώρα πρώτη φορά. Ὁ μηχανισμός αὐτός δέν μοῦ εἶναι ἀγνωστος, ἀλλά κάθε φορά ἀφήνει τήν ἐντύπωση τοῦ νέου...»[12]

Ἀναγνωστάκης 1954.

(Γιατί ἡ ποίηση δέν εἶναι ὁ τρόπος νά μιλήσουμε,
Ἀλλά ὁ καλύτερος τοῖχος νά κρύψουμε τό πρόσωπό μας.)[13]

Παραξενιά; Ὅχι βέβαια. Νά πῶ ἀρχικά πώς φαίνεται νά εἶναι μιὰ αἰφνιδιαστική, ὅσο καί ἀπόμακρη ἀποστροφή στό ποίημα πού προηγείται. Σά νά λέμε πώς στό ποίημα συμβαίνει ὅ,τι συμβαίνει, «Γιατί ἡ ποίηση δέν εἶναι ὁ τρόπος νά μιλήσουμε...». Ὅμως ὄχι μόνο ἡ παρένθεση, ἀλλά καί ὁ τόνος πού ἀλλάζει, τεινουν νά ἀπομακρύνουν τό δίστιχο ἀπό τό ποίημα. Τό ἰδιαιτερο πάντως εἶναι τό κλειστό περιεχόμενό του. Τί θά πεῖ «ἡ ποίηση δέν εἶναι ὁ τρόπος νά μιλήσουμε»; Ὑπάρχει ἄλλος καλύτερος τρόπος; Ἡ ποίηση, ὡς ποίηση, δέν κάνει ἄλλο ἀπό τό μιλάει μέ τόν τρόπο της. Ἐδῶ θά ἦταν δυνατό νά ἀρχίσουμε τίς ὑποθέσεις πάνω σ' αὐτό τό δίστιχο. Π.χ.: ἴσως στάθηκε ἀντίδραση στή μυστικιστική καί μεταφυσική ἀπόκλιση τῆς ποίησης, ἀλλά καί γενικότερα τοῦ κρυπτικῶ λόγου. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής ἔφερνε συχνά τήν κουβέντα του στούς λογοτέχνες-θεατές τῆς ζωῆς. Λογοτέχνες τοῦ ἀνώδунου λόγου. Τό κύριο ὡστόσο ἔχει νά κάνει μέ τό ἐρώτημα ἂν δεχόμαστε χωρίς ἄλλες προϋποθέσεις τό δίστιχο αὐτό ἢ ὄχι. Γιά τήν ὥρα τουλάχιστο οὐδεὶς ἀμφισβήτησε τό κύρος του.

*

Αὐτά τὰ δέκα παραθέματα πού ἀνάφερα δέν εἶναι τὰ μόνα πού θά μπορούσα νά ἀναφέρω. Εἶναι ὡστόσο τὰ πιό ἀγαπητά σέ μένα γιατί σ' αὐτά μαθίτησα ἰδιαιτερα. Ἄλλοι θά προτιμοῦσαν ἴσως διαφορετικά ἢ καί διαφορετικά. Πολύ φυσικά ἀφοῦ εἶναι ζήτημα ὑποκειμενικό. Τό κύριο γνώρισμά τους, ὅπως φάνηκε ἀπό τὰ παραπάνω, εἶναι ὅτι γίνονται παραδεκτά χωρίς ἀποδείξεις. Τό «παραδεκτά» προκύπτει ἀπό τό γεγονός ὅτι ἀναφέρονται ἐπαναληπτικά μέ ἐπαινετικό τρόπο. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι θεωροῦνται πειστικά χωρίς ἐξηγήσεις. Δέν εἶναι συνεπῶς προϊόντα ἔλλογης ἐνέργειας, ἀλλά ἄλλογης, ἢ, διαφορετικά, στιγμές ὀφειλόμενες σέ ἐνορατική σύλληψη. «Ἡ Τέχνη συμβαίνει» εἶπε κάποιος πρὶν ἀπό ἕναν αἰῶνα, ἐννοώντας ὅτι χάνουμε τόν καιρό μας ψάχνοντας λάθος στοιχεῖα (κληρονομικότητα, ἐποχή, πολιτική, κοινωνική, κατάσταση κ.λπ.)[14] Τό ἴδιο θά ἔλεγα καί γιά τίς φράσεις πού παράθεσα στά προηγούμενα: ἀπλῶς συμβαίνουν. Συμβαίνουν ὡς ἐξωλογικές ἐπιδόσεις, πέρα ἀπό τή σφαῖρα τοῦ συνειδητοῦ μας. Τελικά θά ἔλεγα πώς ὅλη ἡ ποίηση, ὅλη ἡ λογοτεχνία, θά ἦταν καλύτερα νά διαβάζονταν μέ κριτήριο τήν ὅποια ἐξωλογική τους τάση. Μέ τήν προϋπόθεση βέβαια ὅτι τὰ ἔργα αὐτά διαθέτουν ἕναν παρονομαστή πειστικότητας. Ὡραῖα, ἀλλά πώς ἐλέγχεται, θά ρωτοῦσε κανεὶς, αὐτή ἡ πειστικότητα; Δέν εἶναι μυστικό: μέ τή μόνη δυνατότητα πού διαθέτει ὁ ἄνθρωπος, τήν ἐνόραση ἢ τή διαίσθησή του. Κριτική τῆς λογοτεχνίας χωρίς τή διαισθητική ἰχνηλασία, εἶναι ματαιοπονία. Αὐτά, ἐννοεῖται, δέν ἀφοροῦν μόνο τούς κριτικούς, ἀλλά ὅλους τούς ἀναγνώστες. Γράφοντας ὁ Γ. Σεφέρης γιά τό ἴδιο θέμα, πάνω στόν Ἐρωτόκριτο, διατύπωσε τήν ἐξῆς ἀποψη. «Ἡ ἰδέα μου εἶναι ὅτι δέν ὑπάρχει τρόπος νά ἀποδείξει κανεὶς ὅτι ἕνα ποίημα εἶναι καλό. Τὰ ποιήματα εἶναι ὅπως ἡ ἀρχαία ἑταῖρα: παρουσιάζονται γυμνά στό δικαστήριο. Ὅταν ἀρχίσουμε νά μιλάμε γι' αὐτά, οἱ δικαστές τὰ ἔχουν κιόλας καταδικάσει ἢ ἀθώώσει.»[15]

ΓΙΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Πεδινή, Ὀκτώβρης 2021

*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Κοίταξε Γιώργος Ἀράνης, *Νεοελληνική κριτική. Αξιολογικές διακρίσεις*, Σκόλης, Ἀθήνα 2015, σ. 27.

[2] Ὅμηρος, *Ἰλιάδα*, Μ, στίχος 243.

[3] Ντάντε Ἀλιγκιέρι, *Κόλαση*, IV, 121-123. (Τά λόγια αὐτά τά λέει στόν Δάντη ἢ Φραντζέσκα ντά Ρίμινι. Ἡ Φραντζέσκα ἦταν κόρη τοῦ Γκουίντο ντά Παλέντα, ἡγέτη τῆς Ραβέννας καί λεγόταν Φραντζέσκα ντά Παλέντα. Ὁ πατέρας της, κινδυνεύοντας νά χάσει τήν ἡγεσία τῆς πόλης, βοηθήθηκε ἀπό τόν ἡγέτη τῆς κοντινῆς πόλης Ρίμινι, Τζιοβάνη ντά Μαλατέστα. Ὁ Παλέντα γιά νά τόν εὐχαριστήσῃ τοῦ ἔδωσε γυναίκα τῆ 15χρονη Φραντζέσκα. Ἐπειδή ὁ Τ. Μαλατέστα ἦταν δύσμορφος καί ἦταν φόβος νά μὴν τόν θελήσῃ ἢ ὁμορφη Φραντζέσκα, βάλαν, κατὰ τῆ στέψη, στή θέση τοῦ γαμπροῦ τόν ὠραῖο Πάολο Μαλατέστα, ἀδερφό τοῦ Τζιοβάνη. Ὁ γάμος ἐγίνε. Ἡ Φραντζέσκα ὀνομάστηκε ντά Ρίμινι, ἀλλά καί ἡ ἀπάτη ἀποκαλύφτηκε. Μάλιστα ἡ Φραντζέσκα καί ὁ Πάολο ἐρωτεύτηκαν σφοδρά. Δέκα χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἡ Φραντζέσκα ἦταν 25 χρόνων, ὁ Τζοβάνη ἐπίασε τό ζευγάρι ἀγκαλιασμένο στό κρεβάτι καί τό σκότωσε, λένε, μέ μιὰ σπαθιά. Αὐτά μολογαί ἢ

Φραντζέσκα στον Δάντη, πιασμένη χέρι χέρι με τον Πάολο, όταν τήν τραβολογούσε ο στρόβιλος στην Κόλαση. Ο Δάντης συγκινήθηκε πολύ μ' αυτά που άκουσε, ρώτησε ώστόσο πώς έφτασαν στον έρωτα με τον Πάολο. Τότε ή Φραντζέσκα, προτού νά του διηγηθεί τό πώς, του λέει άπαρηγόρητη: [μή μου τά θυμίζεις] «Nessum maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria.»

[4] Βιστέντζος Κορνάρος, *Έρωτόκριτος*, Γαλαξίας, Άθήνα 1967, σ. 229, στίχ. 1277-1278.

[5] Ράινερ Μαρία Ρίλκε, *Γράμματα σ' ένα νέο ποιητή*, μετάφραση Μάριος Πλωρίτης, Ίκαρος, Άθήνα 1978, σσ. 52, 91, 99.

[6] Κάρολος Μπωντλαίρ, «Στόν άναγνώστη», μετάφραση Μ. Κανελλής, *Καινούργια Έποχή*, Δίφρος, Άθήνα Άνοιξη 1958, σ. 3.

[7] Διονύσιος Σολωμός, *Άπαντα*, πρώτος τόμος, «Ποιήματα», έπιμέλεια-σημειώσεις Λίνος Πολίτης, Ίκαρος, Άθήνα 1961, σ. 255.

[8] Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Τό έργον του Καβάφη. Ένας ποιητής», *Άπαντα*, ένδέκατος τόμος, Μπίρης, Άθήνα χ.χ., σ. 54.

[9] Γιώργος Άράγης, «Γρηγόριος Ξενόπουλος», *Νεοελληνική κριτική-άξιολογικές διακρίσεις*, Σοκόλης, Άθήνα 2015, σ. 86.

[10] Κ.Π. Καβάφης, «Απολείπειν ό θεός Άντώνιον, *Ποιήματα* (1896-1918), φιλολογική έπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Άθήνα 1963, σ. 20.

[11] Κ.Γ. Καρυωτάκης, «Όταν κατέβουμε τή σκάλα...», *Άπαντα τά εύρισκόμενα*, τόμος δεύτερος, φιλολογική έπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Άθήνα 1966, σ. 15.

[12] Γιώργος Άράγης, «Λίγα πάνω σ' ένα τετράστιχο του Καρυωτάκη», περιοδικό *Αντί*, 1/4/1983. Έκτοτε στόν τόμο *Ασκήσεις κριτικής*, Σοκόλης, Άθήνα 1990, σ. 49.

[13] Μανόλης Αναγνωστάκης, «Εκεί...», *Τά ποιήματα 1941-1971*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 88.

[14] Χόρχε Λουίς Μπόρχες, *Η τέχνη του στίχου*, μετάφραση Μαρία Τόμπρου, Πανεπιστημιακές Έκδόσεις Κρήτης, Ήράκλειο 2006, σ. 16.

[15] Γιώργος Σεφέρης, «Έρωτόκριτος», *Δοκιμές*, πρώτος τόμος, Ίκαρος, Άθήνα 1981, σσ. 283-284.

Κοινοποιήστε:

- [Κλικ για αποστολή ενός συνδέσμου μέσω email σε έναν/μία φίλο/η \(Ανοίγει σε νέο παράθυρο\)](#)
- [Κλικ για εκτύπωση \(Ανοίγει σε νέο παράθυρο\)](#)
- [Πατήστε για κοινοποίηση στο Facebook \(Ανοίγει σε νέο παράθυρο\)](#)
- [Κλικ για κοινοποίηση στο Twitter \(Ανοίγει σε νέο παράθυρο\)](#)
- [Κλικ για κοινοποίηση στο LinkedIn \(Ανοίγει σε νέο παράθυρο\)](#)
- [Περισσότερα](#)